

Bằng chứng về tăng thuế tiêu thụ đặc biệt và tiêu dùng thuốc lá bất hợp pháp tại Việt Nam

Các phát hiện chính

- Tăng giá thuốc lá thông qua tăng thuế tiêu thụ đặc biệt không ảnh hưởng đến việc tiêu dùng thuốc lá lậu. Người hút thuốc lá ở Việt Nam không chuyển sang tiêu thụ thuốc lá lậu khi giá cả của thuốc lá hợp pháp tăng lên.
- Việc tăng thuế thuốc lá sẽ giúp giảm đáng kể việc tiêu thụ thuốc lá, vì người hút thuốc có xu hướng bỏ thuốc hơn là chuyển sang dùng các loại thuốc lá đắt tiền hoặc thuốc lá lậu.
- Hiện nay, thuốc lá lậu thường đắt hơn sản phẩm thuốc lá hợp pháp ở Việt Nam. Ngay cả trong trường hợp thuế thuốc lá tăng đáng kể, giá trung bình của một gói thuốc lá lậu nhìn chung vẫn cao hơn giá trung bình của một gói thuốc lá hợp pháp.
- Trái ngược với các tuyên bố của ngành công nghiệp thuốc lá, các kết quả ước lượng độc lập sử dụng các phương pháp nghiên cứu khoa học và minh bạch đã chỉ ra rằng tình trạng buôn bán thuốc lá lậu đã giảm ngay cả sau khi tăng thuế thuốc lá vào năm 2016 ở Việt Nam.

Bối cảnh

Là một trong những quốc gia có số người hút thuốc cao nhất trên thế giới, rất nhiều nghiên cứu về tác động của thuốc lá tại Việt Nam đã cho thấy tác động tiêu cực của việc hút thuốc đối với sức khỏe. Cụ thể, hút thuốc lá làm tăng nguy cơ mắc các bệnh bao gồm ung thư, bệnh về đường hô hấp và các bệnh tim mạch. Tại Việt Nam, mỗi năm có khoảng 40.000 ca tử vong liên quan đến thuốc lá xảy ra. Tổn thất kinh tế liên quan đến thuốc lá (bao gồm chi phí y tế và mất năng suất do bệnh tật) được ước tính vào khoảng 25 triệu tỷ đồng mỗi năm, tương đương gần 1% GDP hàng năm của Việt Nam.ⁱ

Mức thuế thuốc lá thấp là nguyên nhân chính gây ra vấn đề nàyⁱⁱ, vì giá thuốc lá ở Việt Nam tương đối rẻ so với các quốc gia có thu nhập trung bình khác, trong khi đó mức tăng trưởng thu nhập ở Việt Nam trong thập kỷ qua đã khiến cho thuốc lá ngày càng rẻ và trở nên dễ mua hơn.ⁱⁱⁱ Thật vậy, tăng thuế thuốc lá là chính sách hiệu quả và tiết kiệm chi phí nhất để giảm tiêu thụ thuốc lá. Chính phủ Việt Nam đã đề ra một số phương án tăng thuế thuốc lá và cải cách luật thuế thuốc lá phù hợp với các thực tiễn tốt nhất về thuế thuốc lá.^{iv,v,vi}

Tuy nhiên, ngành công nghiệp thuốc lá (và các nhóm đại diện của ngành) vẫn tiếp tục lấy lý do về nạn buôn bán thuốc lá lậu để tìm cách trì hoãn, ngăn cản và đảo ngược các nỗ lực kiểm soát thuốc lá ở Việt Nam, bao gồm cả

việc tăng thuế tiêu thụ đặc biệt đối với sản phẩm thuốc lá. Điều này không mới, vì đây là một thực tiễn phổ biến trên toàn cầu, khi mà ngành công nghiệp thuốc lá sẽ đưa ra các ước tính về mức độ buôn bán thuốc lá lậu trong khi sử dụng các phương pháp nghiên cứu không minh bạch và thiếu chính xác nhằm phóng đại nghiêm trọng quy mô của thị trường buôn bán thuốc lá lậu. Những sự phóng đại này—hoặc có thể nói là những lời nói dối trắng trợn này—về hậu quả kinh tế và xã hội của việc thực hiện các chính sách kiểm soát thuốc lá hiệu quả đã làm suy yếu nghiêm trọng các nỗ lực y tế công cộng trung thực và hiệu quả. Do đó, hiểu được mối quan hệ giữa thuế thuốc lá và buôn bán thuốc lá lậu là rất quan trọng để xây dựng chính sách kiểm soát thuốc lá hiệu quả.

Các nghiên cứu thực nghiệm gần đây ở Việt Nam đã góp phần làm sáng tỏ bản chất của mối quan hệ giữa thuế thuốc lá và buôn lậu thuốc lá. Bản tóm lược chính sách này sẽ tóm tắt các kết quả của nghiên cứu độc lập về buôn lậu thuốc lá ở Việt Nam và cung cấp thêm bằng chứng để chứng thực với các bên liên quan rằng thuế thuốc lá và các nỗ lực kiểm soát thuốc lá khác cần được củng cố, thay vì bị giảm bớt. Tài liệu này là một phần của loạt tóm lược chính sách, cung cấp bằng chứng thực nghiệm cho thấy lợi ích của việc tăng thuế thuốc lá ở Việt Nam.

Kết quả

Không có sự thay thế sang các thương hiệu bất hợp pháp

Việc tăng thuế thuốc lá không có tác động đến việc buôn lậu thuốc lá ở Việt Nam. Khi đối mặt với việc tăng giá thuốc lá, người hút thuốc ở Việt Nam có xu hướng chuyển đổi từ một thương hiệu thuốc lá nội địa giá rẻ sang một thương hiệu nội địa khác có giá cao hơn. Trung tâm Nghiên cứu Chính sách và Phát triển DEPOCEN^{vii} gần đây đã tiến hành một thí nghiệm chọn mẫu rời rạc, thu thập dữ liệu về các lựa chọn của người hút thuốc khi giá thuốc lá tăng cao do cải cách thuế. Kết quả nghiên cứu chỉ ra rằng khi giá thuốc lá tăng, người tiêu dùng không có xu hướng chuyển đổi sang sử dụng các sản phẩm thuốc lá bất hợp pháp. Thực tế, lựa chọn giảm lượng tiêu thụ thuốc lá hoặc thậm chí bỏ hẳn hút thuốc đã được ghi nhận một cách phổ biến hơn hẳn so với lựa chọn chuyển sang các nhãn hiệu nước ngoài đắt đỏ hơn và/hoặc thuốc lá lậu. Nghiên cứu này nêu bật một phát hiện quan trọng: lựa chọn “bỏ hút thuốc” xuất hiện như một sự thay thế cho các nhãn hiệu giá rẻ khi người tiêu dùng phải đối diện với sự tăng giá của các sản phẩm thuốc lá. Có thể nói rằng, những người thích các nhãn hiệu giá rẻ có xu hướng giảm hoặc ngừng mua bất kỳ nhãn hiệu nào khi giá tăng.

Những phát hiện này phù hợp với các ước tính gần đây về lượng tiêu thụ thuốc lá lậu ở Việt Nam. Trái ngược với dự đoán của ngành công nghiệp thuốc lá, các ước tính độc lập cho thấy mức độ buôn lậu thuốc lá đã giảm ngay cả sau khi tăng thuế thuốc lá vào năm 2016 (Bảng 1).

Bảng 1: Tỷ lệ thuốc lá bất hợp pháp ở Việt Nam (%)

Năm	Thuốc lá bất hợp pháp (%)
2012	20.7%
2017	13.72%

Lưu ý: Dựa trên nghiên cứu của Ngọc Anh và Nguyễn Thế Hoàng (2020)^{viii}. Dữ liệu năm 2017 dựa trên TCS 2017 trong khi kết quả năm 2012 từ VITA 2012.

Sau khi tăng thuế, thị phần của thuốc lá bất hợp pháp chỉ chiếm khoảng 13,72% tổng lượng tiêu thụ thuốc lá ở Việt Nam vào năm 2017, thấp hơn so với ước tính 20,7% vào năm 2012 (trước khi tăng thuế).

Giá thuốc lá và buôn lậu

Dữ liệu khảo sát cũng cho thấy rằng không giống như nhiều quốc gia khác, nơi các thương hiệu thuốc lá bất hợp pháp có giá thành rẻ hơn, thuốc lá bất hợp pháp ở Việt Nam thường đắt hơn so với các sản phẩm hợp pháp và người hút thuốc lá bất hợp pháp thường có thu nhập cao hơn. Điều này đi ngược với các quan niệm cũ trước

đây, cho rằng các nhóm thu nhập thấp là những người tiêu thụ các nhãn hiệu bất hợp pháp.^{ix} Một ước tính gần đây^x chỉ ra rằng trong khi thuế suất tiêu thụ đặc biệt đã được tăng từ mức 65% giá xuất xưởng năm 2012 lên 85% mà không làm cho giá trung bình của thuốc lá hợp pháp vượt quá giá của thuốc lá bất hợp pháp; do đó, việc tăng thuế tiêu thụ đặc biệt từ 65% lên 70% của giá xuất xưởng vào năm 2016 không làm cho một gói thuốc lá hợp pháp đắt hơn một gói thuốc lá lậu.

Dữ liệu khảo sát cũng cho thấy rằng buôn bán thuốc lá bất hợp pháp không được phân bố đồng đều về mặt địa lý. Buôn bán thuốc lá bất hợp pháp tại Việt Nam thường tập trung cao ở các tỉnh miền Nam giáp biên giới Campuchia (nơi xảy ra tới hơn 84% việc buôn bán thuốc lá lậu trên cả nước). Việc buôn bán thuốc lá lậu cũng tập trung vào hai thương hiệu chủ đạo là Jet và Hero, cả hai chiếm tới hơn 80% thị trường buôn lậu tại Việt Nam.^{xi} Các bằng chứng nghiên cứu cũng chỉ ra rằng những người hút thuốc sử dụng các thương hiệu bất hợp pháp hầu như không bao giờ mua thuốc lá bất hợp pháp từ cửa hàng miễn thuế hoặc từ nước ngoài. Thuốc lá lậu chủ yếu được mua từ các nhà bán lẻ tại địa phương. Điều này cho thấy việc kiểm tra các nhà bán lẻ thuốc lá, đặc biệt là cửa hàng tiện lợi và quán cà phê, có thể là một biện pháp hiệu quả về chi phí để phát hiện và ngăn chặn thuốc lá bất hợp pháp. Bằng chứng tại Việt Nam cho thấy rằng giá cả không phải là yếu tố thúc đẩy tiêu thụ thuốc lá lậu và việc buôn bán thuốc lá lậu có thể liên quan nhiều hơn đến các vấn đề khác^{xii}, như sự yếu kém trong việc kiểm soát thị trường. Giống như các quốc gia khác đối mặt với những thách thức tương tự, việc tăng cường kiểm soát chuỗi cung ứng (chẳng hạn như cấp phép tiêu thụ hiệu quả cho các nhà bán lẻ) và cung cấp thêm công cụ cho cơ quan chức năng có thể là các biện pháp hiệu quả để giảm buôn bán thuốc lá bất hợp pháp.

Doanh thu thuế thuốc lá và buôn lậu

Ngành công nghiệp thuốc lá có xu hướng phóng đại không chỉ về vấn đề buôn lậu mà còn gây ra tác động tiêu cực đến nền kinh tế. Ví dụ, một phân tích độc lập gần đây^{xiii} chỉ ra rằng buôn bán thuốc lá bất hợp pháp đã làm mất đi khoảng từ 223 đến 295 triệu USD nguồn thu từ thuế của chính phủ vào năm 2012. Mặc dù đây là số tiền đáng kể, nhưng ước tính mất thiệt hại nguồn thu từ thuế của chính phủ này thấp hơn 10% đến 30% so với số liệu ước tính được tính bởi Hiệp hội Thuốc lá Việt Nam. Cần nhấn mạnh rằng, các nghiên cứu cho thấy rõ ràng rằng tăng thuế liên tục làm tăng doanh thu và ngay cả khi buôn lậu tăng, có rất ít bằng chứng cho thấy tổn thất từ buôn lậu lớn hơn lợi ích từ việc tăng thuế.

Kết luận và khuyến nghị chính sách:

Bằng chứng toàn cầu cho thấy tăng thuế thuốc lá là chính sách hiệu quả và tiết kiệm nhất để giảm tiêu thụ thuốc lá, ngay cả khi xem xét đến mối đe dọa từ buôn bán thuốc lá bất hợp pháp. Các nghiên cứu tại Việt Nam cũng chỉ ra rằng nhìn chung tại Việt Nam, các sản phẩm thuốc lá lậu đắt hơn các sản phẩm hợp pháp thuốc lá. Thực tế, giá cả không phải là yếu tố thúc đẩy tiêu thụ thuốc lá bất hợp pháp tại Việt Nam, và buôn bán thuốc lá bất hợp pháp có liên quan mật thiết đến các vấn đề khác, chẳng hạn như sự yếu kém trong việc kiểm soát thị trường. Việc tăng cường kiểm soát chuỗi cung ứng (như cấp phép tiêu thụ hiệu quả cho các nhà bán lẻ) và cung cấp nhiều công cụ quản lý hơn cho các cơ quan chức năng có thể góp phần làm giảm buôn bán thuốc lá bất hợp pháp. Tóm lại, không có bằng chứng nào cho thấy người hút thuốc ở Việt Nam chuyển sang thuốc lá lậu khi giá cả tăng. Ngay cả trong trường hợp thuế thuốc lá tăng đáng kể, giá trung

bình của một gói thuốc lá lậu nhìn chung vẫn cao hơn giá trung bình của một gói thuốc lá hợp pháp. Vì vậy, trái ngược với lập luận của ngành công nghiệp thuốc lá, việc tăng giá thuốc lá thông qua tăng thuế tiêu thụ đặc biệt sẽ có rất ít, thậm chí không ảnh hưởng đến buôn lậu thuốc lá.

Dự thảo luật cải cách thuế đang được thảo luận vào năm 2024 đề xuất chuyển từ thuế tương đối sang một cơ cấu hỗn hợp bao gồm thuế tuyệt đối và tương đối. Nếu dự luật này được thực hiện và khiến giá thuốc lá tăng cao đáng kể, lượng tiêu thụ thuốc lá tại Việt Nam sẽ có thể giảm một cách hiệu quả, đồng thời thu hẹp sự chênh lệch giá giữa các thương hiệu, do cấu phần thuế cố định sẽ đưa giá của các loại thuốc lá rẻ hơn tiến gần hơn đến giá của các loại thuốc giá đắt hơn, trong khi có rất ít hoặc không có tác động đến tình trạng buôn lậu thuốc lá. Hơn nữa, cải cách này sẽ dễ dàng áp dụng vì mức thuế sẽ được tính theo mỗi bao có 20 điếu thuốc.

Tài liệu tham khảo

- ⁱ Levy DT, Bales S, Lam NT, Nikolayev LJSs, medicine. The role of public policies in reducing smoking and deaths caused by smoking in Vietnam: results from the Vietnam tobacco policy simulation model. 2006;62(7):1819-30.
- ⁱⁱ DEPOCEN and Tobacconomics, 2024: The potential impact of tobacco tax increase on tobacco use in Viet Nam. Hanoi, Vietnam and Baltimore, MD: DEPOCEN and Tobacconomics, Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health, Johns Hopkins University. <https://depocen.org> and www.tobacconomics.org
- ⁱⁱⁱ World Health Organization. WHO report on the global tobacco epidemic, 2023: protect people from tobacco smoke. 2023.
- ^{iv} World Health Organization. WHO technical manual on tobacco tax policy and administration. WHO technical manual on tobacco tax policy and administration 2021.
- ^v World Health Organization. WHO technical manual on tobacco tax administration: World Health Organization; 2010.
- ^{vi} US National Cancer Institute, World Health Organization. The Economics of Tobacco and Tobacco Control. National Cancer Institute Tobacco Control Monograph 2120 16.
- ^{vii} Nguyen A, Nguyen The H, Nguyen NA. Brand-switching and tobacco taxation in Vietnam. Tob Control. 2022;31(Suppl 2):s88-s94.
- ^{viii} Nguyen A, Nguyen HT. Tobacco excise tax increase and illicit cigarette consumption: evidence from Vietnam. Tob Control. 2020;29(Suppl 4):s275-s80.
- ^{ix} Nguyen A, Nguyen HT. Tobacco excise tax increase and illicit cigarette consumption: evidence from Vietnam. Tob Control. 2020;29(Suppl 4):s275-s80.
- ^x Nguyen MT, Dao ST, Nguyen NQ, Bowling M, Ross H, So AD. Illicit Cigarette Consumption and Government Revenue Loss in Vietnam: Evidence from a Primary Data Approach. Int J Environ Res Public Health. 2019;16(11):1960.
- ^{xi} Nguyen NA, Nguyen TH. Illicit Cigarette Trade Study in Vietnam. Hanoi: DEPOCEN; 2019
- ^{xii} Nguyen MT, Dao ST, Nguyen NQ, Bowling M, Ross H, So AD. Illicit Cigarette Consumption and Government Revenue Loss in Vietnam: Evidence from a Primary Data Approach. Int J Environ Res Public Health. 2019;16(11):1960.
- ^{xiii} Nguyen MT, Dao ST, Nguyen NQ, Bowling M, Ross H, So AD. Illicit Cigarette Consumption and Government Revenue Loss in Vietnam: Evidence from a Primary Data Approach. Int J Environ Res Public Health. 2019;16(11):1960.

Ghi chú

Ghi chú chính sách này dựa trên Ma trận Bằng chứng Việt Nam của Tobacconomics^{xiii}. Ghi chú chính sách này là một phần của bộ tài liệu bao gồm “Tác động tiềm tàng của việc tăng thuế thuốc lá lên việc sử dụng thuốc lá ở Việt Nam”^{xiii} và “Tác động của tiêu thụ thuốc lá đối với việc làm và năng suất lao động ở Việt Nam”^{xiii} do Trung tâm Nghiên cứu Chính sách và Phát triển (DEPOCEN) và nhóm Tobacconomics thực hiện. Các nội dung tóm tắt các bằng chứng hiện có về kinh tế học của thuốc lá và kiểm soát thuốc lá ở Việt Nam, tập trung vào thuế thuốc lá. Các nghiên cứu này được sắp xếp và tổ chức theo từng câu phần nghiên cứu cốt lõi về thuốc lá của Tobacconomics, nhằm đáp lại các lập luận của ngành công nghiệp chống lại các chính sách kiểm soát thuốc lá hiệu quả.

Trích dẫn

DEPOCEN & Tobacconomics. (2024). Bằng chứng về buôn bán thuốc lá trái phép tại Việt Nam.
<https://depocen.org> and www.tobacconomics.org

DEPOCEN

Trung tâm Nghiên cứu Chính sách và Phát triển (DEPOCEN) là một tổ chức nghiên cứu độc lập có trụ sở tại Việt Nam. DEPOCEN đã có uy tín trong cộng đồng nghiên cứu và tư vấn về phát triển và chính sách với nhiều lĩnh vực nghiên cứu và hoạt động đa dạng. Trung tâm là nơi chia sẻ tri thức và thúc đẩy sự phát triển và tiến bộ khoa học, hướng tới mục tiêu dẫn đầu trong nghiên cứu về phát triển và chính sách bằng cách kết nối các nhà khoa học, nhà nghiên cứu và các chuyên gia thực hành để đóng góp đáng kể cho sự phát triển của Việt Nam và khu vực. Thông tin chi tiết xem tại <https://depocen.org>

Tobacconomics

Tobacconomics là nhóm nghiên cứu hợp tác của các nhà khoa học hàng đầu nghiên cứu về kinh tế học của chính sách kiểm soát thuốc lá trong gần 30 năm. Đội ngũ cam kết giúp các nhà nghiên cứu, nhà hoạt động và nhà hoạch định chính sách tiếp cận các nghiên cứu mới nhất và chất lượng nhất về những nhân tố có tác động—hoặc không có tác động—trong việc giảm tiêu thụ thuốc lá và tác động kinh tế của nó. Là một chương trình của Đại học Johns Hopkins (JHU) (trước đây thuộc Đại học Illinois Chicago, hoặc UIC), Tobacconomics không liên kết với bất kỳ nhà sản xuất thuốc lá nào. Thông tin chi tiết xem tại www.tobacconomics.org hoặc theo dõi chúng tôi trên Twitter www.twitter.com/tobacconomics.